

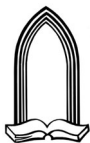
ГАЛИЧ

ВИПУСК 4

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

Пам'яті Ігоря Михайловича КОВАЛЯ

Ліля-НВ
Івано-Франківськ
2019

УДК 94 (47.867) (08)
ББК 63.3(4УКР)я43
Г 15

Галич. Збірник наукових праць. – Вип. 4. / За ред. М. Волощука. – Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2019. – 224 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті і матеріали, присвячені різноманітним питанням історії міста Галича. Авторський колектив становлять дослідники українських і зарубіжних університетів та науково-дослідних установ. Видання адресоване широкому колові читачів, зацікавлених історією рідного краю і його зв'язками із країнами Європи та світу.

Редакційний комітет

Василь Іваночко (Івано-Франківськ, Україна),
Богдан Томенчук (Івано-Франківськ – Коломия, Україна),
Ігор Коваль (Івано-Франківськ – Галич, Україна), Віталій Нагірний (Краків, Польща),
Андрій Стасюк (Івано-Франківськ – Галич, Україна)

На обкладинці використано зображення печатки віслицького каштеляна і галицького старости Яна Щекоцького, 1409 р.

*Затвердила до друку вчена рада Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
24 вересня 2019 р., протокол № 8*

© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019
© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2019
© Центр медієвістичних студій, 2019
© Видавництво «Лілея-НВ», 2019

ISBN 978-966-668-493-9

З МІСТ

Переднє слово	5
АРХЕОЛОГІЯ ТА МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА ГАЛИЧА	7
<i>Радослав Лівох (Краків, Польща).</i>	
Замітки про ранньосередньовічні гроші з Галича та інших місцевостей на заході України	8
<i>Олександр Алфьоров (Київ, Україна).</i>	
Каблучка Настасії «Чагрович»	20
<i>Анета Голембйовська-Тобіаш (Плзень, Чехія), Даріуш Домбровський (Бидгощ, Польща)</i>	
Дракон Успенського собору в Галичі з польської дослідницької перспективи	26
<i>Андрій Гусак (Галич, Україна).</i>	
Історія відбудов храму Святого Пантелеймона поблизу Галича: від історії до сучасності	64
КНЯЖЕ МІСТО І НАРОД: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ	81
<i>Роман Франків (Львів, Україна).</i>	
Народ і влада в Галичі як зразок «Візантійської республіки» ..	82
<i>Віталій Нагірний (Краків, Польща).</i>	
Чи існував «Ярослав Осмомисл»? Про наукову коректність вживання прізвиська галицького князя Ярослава Володимирковича	95
<i>Ярополк Клюбса, Маріанна Бацвін (Галич, Україна).</i>	
Черлені щити дружини: до історії галицького озброєння XII–XIII ст.	105
<i>Мирослав Волощук, Андрій Федорук (Івано-Франківськ – Чернівці, Україна).</i>	
Облога Галича 1387 р.: нарис зарубіжної історіографії	117

ГАЛИЧ ВОЄВОДСТВА РУСЬКОГО ТА КОРОЛІВСТВА ГАЛИЧИНИ Й ВОЛОДИМИРІЇ	133
<i>Андрій Стасюк (Івано-Франківськ – Галич, Україна).</i> До історії Крилоської гори XIV – середини XVII ст.	134
<i>Мартін Клеменський А. (Краків, Польща).</i> Студенти з Галича Краківського університету XVI–XVII сторіч ..	147
<i>Андрій Чемеринський (Галич, Україна).</i> Галичанин Фердинанд Балицький (1877– 1952): педагог, військовик та громадський діяч	153
 ГАЛИЧ: ПЕРЕДРУКИ	167
<i>Мар'ян Гавдяк (Станиславів – Івано-Франківськ, Україна).</i> Із пам'яток княжого Галича	168
<i>Володимир Вуйцик (Львів, Україна).</i> Нова пам'ятка давньоруської білокам'яної різьби	172
 ХРОНІКА	181
<i>Андрій Чемеринський (Галич, Україна).</i> Музеєфіковано та візуалізовано елементи архітектурних конструкцій церкви Різдва Христового в Галичі	1182
<i>Володимир Козелківський, Андрій Чемеринський (Галич, Україна).</i> Колона Голуховського. Галичеві повернуто пам'ятник цісарсько-королівського періоду	186
<i>Андрій Чемеринський (Галич, Україна).</i> Науковці Національного заповідника «Давній Галич» продовжують досліджувати давні кладовища міста	194
 IN MEMORIAM	
<i>Андрій Чемеринський (Галич, Україна).</i> На пошану пам'яті Ігоря Коваля	202
Бібліографія друкованих праць (1981–2018) Ігоря Коваля	207
 АВТОРИ	221

Віталій НАГІРНИЙ
(Краків, Польща)

ЧИ ІСНУВАВ «ЯРОСЛАВ ОСМОМИСЛ»? ПРО НАУКОВУ КОРЕКТНІСТЬ ВЖИВАННЯ ПРИЗВИСЬКА ГАЛИЦЬКОГО КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА ВОЛОДИМИРКОВИЧА

У статті порушується проблема правомірності вживання прізвиська Осмомисл щодо галицького князя Ярослава Володимирковича. Автор проаналізував повідомлення ранніх руських літописів і «Слова о полку Ігоревім», дійшовши висновку про наукову некоректність вживання прізвиська Осмомисл. На думку автора, більш обґрунтованішим є використання імені та патроніма князя – Ярослав Володимиркович.

Ключові слова: *Ярослав Володимиркович, Осмомисл, Галич, руські літописи, «Слово о полку Ігоревім».*

Династії галицьких Ростиславовичів, або, за влучним висловом Миколи Баумгартена, «першій галицькій династії»¹, у плані наукового вивчення пощастило значно менше, ніж галицько-волинським Романовичам. Якщо діяльність останніх була й надалі залишається об'єктом активного вивчення², то перші так і не дочекалися солідного

¹ Баумгартен Н. А. Первая ветвь князей Галицких: Потомство Владимира Ярославича // *Летопись историко-родословного общества*. Москва, 1908. № 4. С. 3–20.

² Історіографія, присвячена династії галицько-волинських Романовичів, без перебільшення величезна. Її кількість вимірюється не десятками, а сотнями позицій, тому відзначимо тільки найважливіші монографії, які побачили світ від початку XXI ст.: Головка О. Б. Князь Роман Мстиславич та його доба. Нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. Київ : Стило, 2001; Його ж: Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. Київ : Стило, 2006; Харди Т. Наследници Кієва између кралевске круне и татарског јарма. Студија о

опрацювання³. Але серед представників Ростиславовичів є постаті не менш цікаві для вивчення, ніж, наприклад, Роман Мстиславович, Данило

держав но-правном положажу Галиче и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. Године. Нови Сад : МБМ плас, 2002; Котляр М. Ф. Данило Галицький. Біографічний нарис. Київ : Алтернативи, 2002; Його ж. Даниил, князь Галицкий: документальное повествование. Санкт-Петербург : Алетей ; Киев : Птах, 2008; Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. Poznań ; Wrocław : Wyd-wo Historyczne, 2002; Ejustdem. Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.), Kraków : Avalon, 2008; Ejustdem. Daniel Romanowicz, król Rusi (ok.1201–1264). Biografia polityczna. Kraków : Avalon, 2012; Ejustdem. Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w. Kraków : Avalon, 2016; Паславський І. Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття. Львів : Місіонер, 2003; Bartnicki M. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264. Lublin : Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2005; Nagirnyj W. Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264. Kraków : Wydawnictwo PAU, 2011; Майоров О. Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат : у 2 т. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2011; Александрович В. С., Войтович Л. В. Король Данило Романович. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2013; Jusupović A. Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205–1269). Kraków : Avalon, 2013; Войтович Л. Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2014; Головка О. Князь Мстислав Мстиславич «Удатний» і його доба. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017; Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські нарративні джерела XIII–XV століть. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2018 та ін.

³ Мається на увазі відсутність комплексних робіт, присвячених діяльності галицьких Ростиславовичів. Невеликим винятком є тільки книжка: Крип'якевич І. Князь Ярослав Осмомисл (1158–1187). Львів : Просвіта, 1937. Нещодавно з'явилася також праця: Костик М. Ярослав Осмомисл. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2013, однак вона написана на слабкій джерельній базі і містить суперечливі твердження. Звичайно, час від часу з'являються й наукові статті з окресленої проблематики. Див. напр.: Font M. Powstanie sojuszu halicko-wołyńskiego w latach dwudziestych XII wieku // Studia Historyczne. 1993. Т. 36. № 3. S. 281–286; Нагірний В. Відносини між Галицьким князівством і Візантією в XII – на початку XIII ст. // Питання історії України. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. Т. 6. С. 45–49; Войтович Л. Перша галицька династія // Генеалогічні записки : Збірник наукових праць. Київ, 2009. Вип. 7. С. 1–25; Юрасов М. Роль Перемышля в боротьбі Володимира Ярославовича за возвращение Галича (1189–1190) // Przemysł i ziemia przemyska w strefie wpływów ruskich (X – poł. XIV w.) / pod red. V. Nagirnego i T. Pudłockiego. Kraków : Historia Iagiellonica, 2013. S. 67–78.

Романович чи Лев Данилович. До таких, без сумніву, належить галицький правитель Ярослав Володимиркович (1153–1187).

Мабуть, не буде перебільшенням ствердити, що князь Ярослав сучасному читачеві більш відомий як Ярослав *Осмомисл*, ніж як Ярослав Володимиркович, тобто – за прізвиськом, а не патронімом. Традиція вживання такого прізвиська⁴ щодо названого представника династії Ростиславовичів базується на словах невідомого автора «*Слова о полку Игоревім*», котрий так звернувся до галицького князя:

«Галичскы Осмомысль Ярославе!

Высоко съдиши на своемъ златокованнемъ столе

Подперъ горы Угорскии своими железными плъки,

Заступивъ Королеви путь,

Затвори въ Дунаю ворота,

Меча временны чрезъ облаки,

Суды рядя до Дуная»⁵.

Слід відзначити, що вміщене у «*Слові*» прізвисько князя не одразу прижилося в науковій літературі. Більшість істориків XIX – початку XX ст., охоче цитуючи цей текст, все-таки уникали вживання словосполучення «*Ярослав Осмомисл*», називаючи князя Ярославом Володимирковичем/ Володимировичем або *Ярославом Галицьким*⁶. Починаючи з другої половини XIX ст., на прізвисько *Осмомисл* почали звертати увагу й літературознавці, однак вони розглядали його через призму вивчення «*Слова*», не цікавлячись його відповідністю історичним реаліям Галицького князівства другої половини XII ст.⁷

⁴ Тут ідеться саме про прізвисько, а не прізвище. Дефініції цих термінів, див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. С. 1141.

⁵ Слово о полку Игореве / под ред. В. П. Адриановой-Перетц. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1950. С. 32.

⁶ Див. наприклад: Карамзин Н. М. История государства Российского. Санкт-Петербург : Типография Е. Евдокимова, 1892. Т. 3. С. 267, прим. 97 (перше видання: Санкт-Петербург : Типография Н. Греча, 1816); Шараневич І. Історія Галицко-Володимирской Русы отъ найдавейшихъ времен до року 1453. Львов : Въ печати Института Ставропигійского, 1863. С. 45–55; Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 10 т., 11 кн. Київ : Наук. думка, 1992. Т. 2. С. 435–445 (репринт з видання: Львів : 3 друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1905); Баумгартен Н. А. Указ. соч. С. 14.

⁷ Огляд цих праць див.: Ричка В. Ярослав Володимирович Галицький: чому «Осмомисл»? // Ruthenica. Київ, 2007. Т. 6. С. 346.

Ситуація почала змінюватися від 20-х рр. ХХ ст., коли в науковому середовищі розпочалася жвава дискусія навколо тлумачення прізвиська *Осмомисл*. Активними її учасниками стали Петро Буличев⁸, В'ячеслав Ржига⁹ та Федір Покровський¹⁰. Не заглиблюючись у перебіг полеміки, відзначмо тільки, що жоден з авторів так і не зміг переконливо пояснити походження і значення прізвиська *Осмомисл*, вжитого у «Слові», а відголос цієї дискусії лунає досі¹¹. Однак під її впливом прізвисько *Осмомисл* почало активно проникати в історичні праці. Першим його підхопила українська історіографія міжвоєнного періоду¹², а згодом радянські науковці¹³. Дуже поширене воно і в сучасній українській¹⁴, а

⁸ Буличев П. В., Что значит эпитет «осмомысль» в «Слове о полку Игореве»? // Русский исторический журнал. Петроград, 1922. Кн. 8. С. 3–7: «*Осмомисл*» – це людина, «одержима вісьмома гріховними думками».

⁹ Ржига В., Ярослав Осмомысл в «Слове о полку Игореве» // Науковий збірник за рік 1926. Київ, 1926. Т. 21. С. 34–37: Прізвисько «*Осмомисл*» має зв'язок із прізвиськом римського імператора Октавіна «*Август Осмородний*».

¹⁰ Покровский Ф. Ярослав Осмомысл // Сборник статей в честь академика А. И. Соболевского / под ред. В. Н. Перетца. Ленинград, 1928. С. 198–202: «*Осмомисл*» – це людина, котра має «вісім турбот і думок».

¹¹ Див. наприклад: Ричка В. Назв. праця. С. 345–350 (там теж огляд літератури).

¹² Див. наприклад: Крип'якевич І. Назв. праця. Львів, 1937; Білецький С. Ярослав Осмомисл, князь Галицький // Літопис Червоної Калини. 1937. Ч. 10 (жовтень). С. 6–8; Пастернак Я. Саркофаг Ярослава Осмомисла // Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження в 1850–1943 рр. Краків, 1944. С. 134–140. Див. також: Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. Львів : Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 1999. С. 100.

¹³ Див. наприклад: Рыбаков А. Б. Петр Бориславич: Поиск автора «Слова о полку Игореве». Москва : Молодая гвардия, 1991. С. 267; Махновець Л. Є. Про автора «Слова о полку Игоревім». Київ : Вид-во при Київ. ун-ті, 1989. С. 65.

¹⁴ Горбенко С. О. Ярослав Осмомисл. Реконструкція антропологічна та історична. Львів ; Винники : [Б. В.], 1996; Бандрівський М., Лукомський Ю., Сулик Р. З історії дослідження Успенського собору в Галичі (Відкриття поховання галицького князя Ярослава Осмомисла) // Записки НТШ. Львів, 1993. Т. 225. С. 400–405; Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. Табл. 10. № 34; Його ж. Княжа доба: портрети еліти. Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2006. С. 339–346; Ричка В. Назв. праця. С. 345–350; Костик М. Назв. праця; Котляр Н. Ф. Ярослав Владимирович (Осмомысл) // Древняя Русь в средневековом мире. Энциклопедия / под ред. Е. А. Мельниковой, В. Я. Петрухина. Москва : Ладомир, 2017. С. 921.

також в російській історичній літературі¹⁵. В наш час правомірність вживання прізвища *Осмомисл* взагалі не ставиться під сумнів, а дослідники дискутують тільки навколо його походження і значення¹⁶. Це прізвище так вкорінилося в науковій літературі, що трапляється навіть у підручниках з історії України¹⁷. Показовим може бути і його активне використання на електронних ресурсах¹⁸, в художній літературі¹⁹ і суспільному житті²⁰.

Як бачимо, прізвище князя Ярослава Володимирковича однозначно стало домінувати над патронімом. Однак чи виправдано і науково коректно?

Історія середньовічної Русі знає чимало прикладів, коли Рюриковичі отримували прізвища. Серед них найвідоміші: Святополк *Окаянний*, Олег *Гориславич*, Мстислав *Великий*, Іван *Берладник*, Юрій *Довгорукий*, Андрій *Боголюбський*, Всеволод *Велике Гніздо*, Всеволод *Чермний*,

¹⁵ Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь: Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001. С. 231; Юрасов М. Указ. соч. С. 67.

¹⁶ Показовою з цього погляду є праця: Ричка В. Назв. праця. С. 345–350.

¹⁷ Див. наприклад: Магочій П. Р. Історія України. Київ : Критика, 2007. С. 110.

¹⁸ Як приклад можна навести один із найбільших електронних ресурсів – Вікіпедію, див. гасла: Ярослав Осмомисл (українською), Ярослав Осмомысл (російською), Jarosław Ośmiomysł (польською), Yaroslav Osmomysl (англійською і німецькою), Jaroslav Ier dit Osmomys (французькою мовами) etc.

¹⁹ Див наприклад повість: Назарук О. Князь Ярослав Осмомисл. Українська історична повість з 12-го століття. Львів : Просвіта 1918 [друге видання: Нью Йорк : [Б. В.], 1959]. Див. також: Мишуга Л. Князь Ярослав Осмомисл. Українська історична повість з 12-го століття Осипа Назарука. Відень : Видання «Українського прапору», 1920.

²⁰ Тут маються на увазі назви площ, вулиць чи інституцій, наприклад: площа Ярослава Осмомисла у Львові; вулиці Ярослава Осмомисла в Галичі, Рогатині, Дрогобичі та ін.; ліцей ім. Ярослава Осмомисла в Галичі; пам'ятник Ярославу Осмомислу в м. Володимирі-Волинському і т. п. Навіть на крипті з прахом князя у соборі Св. Юра у Львові міститься напис «Тут спочивають останки князя Галицького Ярослава Осмомисла».

Мстислав *Німиий*, Мстислав *Удатний* та ін.²¹ Джерела зберегли й численні приклади прізвиськ представників руських еліт і навіть простих воїнів або міщан²². Всі ці прізвиська зафіксували ранні руські літописи, автори яких часто були сучасниками описуваних подій або брали інформацію про них від безпосередніх свідків. Відповідно немає підстав не довіряти їм. Але чи був серед них князь Ярослав із прізвиськом *Осмомисл*?

Галицький володар відносно часто згадується в ранніх руських літописах, а найчастіше – на сторінках *Київського*: 35 разів. Вперше юний князь нотується тут ще за життя батька, галицького князя Володимирка 1150 [6658] р., коли «Вда Гюрги дчерь . свою [...] другоую за Володимирича . за Аєраслава . в Галичь»²³. Ще раз його згадано як сина Володимирка («снѧ моеѧ») під 1152 [6660] р.²⁴ Значно більше уваги літописець присвятив Ярославові при описі подій по смерті Володимирка. Ярослав згаданий тричі під 1152 [6660] р.: «...види Аєрослава сѣдѧща на втни мѣстѣ . в черни матли и вѣ клобуцѣ», «...и сѣде . Аєрославъ же възрѣвъ», «Аєрославъ же речѣ»²⁵ і ще чотирикратно 1153 [6661] р.: «Изаславъ Мьстислаличъ . нача dospѣвати на Аєрослава Володимирича .

²¹ Ми свідомо не включаємо до переліку прізвисько Ярослава Володимировича *Мудрий*, оскільки жодне з ранніх руських джерел його не називає. Очевидно, воно має пізні походження. Перелік прізвиськ Рюриковичів зробив нещодавно Андрій Зубко, див: Зубко А. Особові прізвиська князів з династії Рюриковичів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. Вип. 119. С. 20–21. Автор намагався схарактеризувати прізвиська руських князів, що, однак, йому не вдалося. Робота носить поверховий описовий характер, спирається тільки на наукову літературу (аналіз літописних повідомлень відсутній повністю), допускає значні хронологічні розбіжності (наприклад автор зробив пересопницького князя Мстислава Німого старшим на ціле сторіччя). Ба більше, складається враження, що автор не завжди розуміє різницю між прізвиськом і прізвищем.

²² Детальніше про це див.: Skulina T. Staroruskie imiennictwo osobowe. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Wyd-wo PAN, 1974. Т. 2. S. 108–130, а також вказівник власних назв в додатках (S. 141–239).

²³ Ипатьевская летопись // Полное Собрание Русских Летописей (далі – ПСРЛ). Санкт-Петербург : Типографія М. А. Александрова, 1908. Т. 2. Стб. 394.

²⁴ Там само. Стб. 450.

²⁵ Там само. Стб. 464–465.

къ Галичю», «...и бысѣ къ Ѧрославу Галичкому вѣсть», «Ѧрославъ . поиде», «...молвити кнзю своему Ѧрославу ты еси . молодъ»²⁶.

На чергові згадки про діяльність князя Ярослава натрапляємо в літописі під такими роками: 1155 [6663] («Ѧрославу Галичьскому»²⁷ «Галичьскаѣ помочъ . ѿ зате его [Юрія Довгорукого. – В.Н.] ѿ Ѧрослава»²⁸); 1157 [6665] («Гюрги съ затемъ своимъ Ѧрославомѣсь Галичьскимъ»²⁹, «Гюргии [...] послушавъ затѣ своего Галичкаго», «...снастаса Гюрги съ Ѧрославомъ Галичьскимъ», «Ѧрославъ»³⁰, «...привель Гюрги . Ивана Ростиславича [...] хотѣ и дати Ѧрославу зати своему . прислалъ бо блше Ѧрославъ оуже по Берладника»³¹); 1159 [6667] («...нача Ѧрославъ Галичьскыи . искати Ивана Ростиславича . стрычича своего . Ѧрославъ [...] послаша послты Киеву къ Изаславу Двдвичю . Ѧрославъ Галичьскыи»³², «...и вошла блше засада Ѧрославла в городъ»³³, «...поча рать Изаславъ Двдвичъ . на Ѧрослава на Галичьскаго [...] Галичане [...] рекуче [...] ѿступимъ ѿ Ѧрослава»³⁴, «Ѧрославъ . и Галичане идуть Киеву»³⁵, «Володимиръ . и Ѧрославъ . внидоша в Киевъ»³⁶, «Мьстиславъ же и Володимиръ . и Ѧрославъ послаша по Ростислава Смоленську»³⁷); 1165 [6673] («Прибѣже исъ Црѣгорода . братанъ црѣвъ кюръ . Андроникъ къ Ѧрославу оу Галичь и приѣ и . Ѧрославъ с великою любовью . и да ему Ѧрославъ нѣколико городовъ [...] Ѧрославъ же пусти к нему с великою чстью»³⁸); 1169 [6677] («...къ Ѧрославу оу Галичь», «...съ Ѧрославомъ Галичьскимъ», «...и Галичьскихъ полковъ . еѣ . да ему Ѧрославъ»³⁹); 1173 [6681] («...кнѣза

²⁶ Там само. Стб. 465–466.

²⁷ Там само. Стб. 479.

²⁸ Там само. Стб. 481.

²⁹ Там же. Стб. 485.

³⁰ Там же. Стб. 486.

³¹ Там же. Стб. 488.

³² Там же. Стб. 496–497.

³³ Там же. Стб. 497.

³⁴ Там же. Стб. 498–499.

³⁵ Там же. Стб. 500.

³⁶ Там же. Стб. 502.

³⁷ Там же. Стб. 502–503.

³⁸ Там же. Стб. 524.

³⁹ Там же. Стб. 533.

[Ярослава – В.Н.] водивше ко крсту»⁴⁰); 1174 [6682] («Володимиръ снѣ Ёрославль . Галичького княза», «...пославъ Ёрославъ Галичькый»⁴¹, «Володимѣра Ёрославича . Галичькаго»⁴², «Дѣдъ ѣха въ Галичь . къ Ёрославу»⁴³; 1180 [6688] («...и Ёрославла помочь Галицьго княза»⁴⁴); 1183 [6691] («Володимеръ . Ёрославичъ Галичькый [...] зане выгнанъ башеть . щцмѣ своимъ из Галича»⁴⁵).

Останні два повідомлення про Ярослава в *Київському літописі* датовані 1187 [6695] р. Під цією датою літописець помістив політичний заповіт князя про розподіл земель між його синами⁴⁶ та посмертний панегірик правителів: «Того же лѣт престависа Галичькый князь Ёрославъ снѣ Володимеръ . мѣца . вкѣбл . въ . а . днѣ а во вторыи днѣ положенъ быс во цркви стѣѣ Бѣа . бѣ же князь моудръ и рѣченъ ѣзыкомъ . и бѣобоинъ . и чстнъ в земляхъ . и славенъ полкы . гдѣ бо башеть емоу вбида . самъ не ходашеть полкы своими водами . бѣ бо ростроиль землю свою . и милостыню силноу раздавашеть странѣѣ любл . и нищаѣ кормл . черноризискый чинъ любл . и честь подаваѣ ѿ силты своеѣ . и во всемъ законѣ хода . Бжї . к цркъвномуу чиноу самъ прихода и страѣ добрѣ . и ко преставленію своему в болезни тажѣцѣ . познаса хоудъ . и созва моужа своеѣ . и всю Галичкоую землю . позва же и зборы вса . и манастыра . и нищаѣ и силныѣ . и хоудыѣ и тако глше . плачаса ко всѣмъ щци и братьѣ и снѣвѣ . се оуже ѿхожю свѣта сего соуетьнаго . и идоу ко творчю своему . а сгрѣшихъ паче всихъ . ѣкоже инъ никто же сгрѣши . а щци братьѣ . простите и ѿдаите . и тако плакашеться б по три днї передо всеми сборы . и передо всеми людьми . и повелѣ раздавати имение свое манастыремъ и нищимъ . и тако даваша по всемоу Галичю по три днї . и не могоша раздавати [...]»⁴⁷.

Інші ранні руські літописи теж нотують князя Ярослава, хоча і значно рідше. В *Лаврентіївському літописі* він згаданий шість разів під такими

⁴⁰ Там же. Стб. 564.

⁴¹ Там же. Стб. 571.

⁴² Там же. Стб. 572.

⁴³ Там же. Стб. 575.

⁴⁴ Там же. Стб. 616.

⁴⁵ Там же. Стб. 633.

⁴⁶ Там же. Стб. 657.

⁴⁷ Там же. Стб. 656–657.

роками: 1153 [6661] («Изаславъ [...] поиде на Володимирковича в Галичь», «...здумаша боларе . Володимирковича . и рѣша князю своему»⁴⁸) і 1155 [6663] («Гюрги повелѣ затью своему Ярославу», «Володимирковичъ жь»⁴⁹, «Володимирковича», «...затью его [Юрія Довгорукого. – В. Н.] иде в Галичь»⁵⁰). З невеликими хронологічними розбіжностями і майже дослівно інформацію *Лаврентіївського* повторює *Радзивілівський літопис* (1153 [6661]: «...поиде на Володимирковича в Галичь», «здумавше бояре Володимирковича, и рѣша кн(а)зю своему»⁵¹); 1156 [6664]: «...зятя свого [Юрія Довгорукого – В. Н.] Володимирковича», «...зятю своему Ярославу», «Володимирковичъ же»⁵²). Тільки *Перший Новгородський літопис* князя «не знає» взагалі.

Загалом галицький князь літописно згаданий у 46-ти описах, в окремих – неодноразово. Із них: 25 разів його названо тільки за іменем; тричі – Ярославом Володимирковичем; восьмикратно – тільки за патронімом «*Володимирковичъ*»; раз як сина Володимирка; 12 разів – Ярославом *Галицьким*; одного разу тільки *Галицьким*, вісім разів як зятя князя Юрія Володимировича Довгорукого і одного разу – просто князем. Як бачимо, в жодному випадку Ярослав не занотований «*Осмомислом*» чи хоча б якимось схожим за значенням прізвиськом. Без сумніву, якби воно справді було, то знайшло б відображення в сучасних князеві літописах, як це було з прізвиськами інших руських князів. Головно це стосується згаданої вище похвали Ярослава, вміщеної в *Київському літописі*, яка виглядає найбільш відповідним для цього місцем. Однак авторові панегірика правитель був відомий тільки як «Галицький князь Ярославъ снѣ Володимерь».

Отже, тільки в «*Слові о полку Ігоревім*» галицького князя Ярослава єдиний раз названо «*Осмомислом*». Як підкреслювалося вище, дослідники згодом майже одногосно прийняли його за достовірне. Причому нікого з них зовсім не бентежив факт, що сучасні Ярославові літописи не знали цього прізвиська. Не знімається з порядку денного

⁴⁸ Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1926–1928. Т. 1. С. 340.

⁴⁹ Там же. С. 345.

⁵⁰ Там же. С. 347.

⁵¹ Радзивилловская летопись // ПСРЛ. Ленинград : Наука, 1989. Т. 38. С. 125.

⁵² Там же. С. 128 і прим. 30.

наукового дискурсу й та обставина, що «Слово» є твором, автентичність і час створення якого досі викликають сумніви⁵³. Однак, навіть якщо вважати його оригінальною пам'яткою руського середньовічного героїчного епосу, слід пам'ятати, що це насамперед художній твір. Його автор, на відміну від літописців, не мусив суворо дотримуватися історичних фактів, міг допускати вільне трактування подій і особистостей, що змушує нас обережно ставитися до тексту пам'ятки.

Відсутність прізвиська *Осмомисл* в сучасних Ярославові літописних творах, сумніви в автентичності «*Слова о полку Ігоревім*» і його літературний характер дозволяють ствердити, що вживання прізвиська *Осмомисл* щодо галицького князя науково не обґрунтоване. Коректнішим вважаємо використання імені та патроніма представника династії Ростиславовичів – Ярослав Володимиркович.

Nagirnyy Vitaliy (Kraków, Poland)

Did «Yaroslav Osmomysl» exist? About the scientific propriety of Galician dux Yaroslav Volodymyrkovych's nickname use

The article deals with the problem of propriety of using the nickname «Osmomysl» concerning the duke Yaroslav Volodymyrkovych. The author analysed the reports of early Rus' chronicles and The Tale of Igor's Campaign and made the conclusion that the use of nickname «Osmomysl» concerning this Galician ruler is scientifically inappropriate. The author considers the use of Yaroslav Volodymyrkovych to be more valid.

Keywords: *Yaroslav Volodymyrkovych, «Osmomysl», Halych, chronicles of Rus', The Tale of Igor's Campaign*

⁵³ В новітній історіографії поважні сумніви щодо автентичності «*Слова о полку Ігоревім*» висловили Едвард Кінан (Keenan E. Josef Dobrovolsky and the Origins of the Igor Tale. Cambridge MA : Harvard Ukrainian Research Institute, 2003; Кінан Е. Чи міг Ярослав Галицький 1185 року стріляти салтанів в султанів? // Кінан Е. Російські історичні міти. Київ : Критика, 2003. С. 252–268 та інші його праці) і Олександр Зімін (Зимин А. А. «Слово о полку Игореве». Санкт-Петербург : Дмитрий Буланін, 2006). Огляд дискусій навколо достовірності «*Слова о полку Ігоревім*», див.: Hodana T. Najnowsze spory o autentyczność «Słowa o wyprawie Igora» // Przegląd Rusycystyczny. 2011. № 3. S. 5–32; Voytovych L. Ruś halicka a Bizancjum od XI do XIV wieku. Wybrane problemy // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2011. T. 138. S. 52–54.